

AZƏRBAYCANIN GÖMRÜK SİSTEMİNİN TƏKMİLLƏŞDİRİLMƏSİ

UOT 33
DOI:10.30546/3006-0346.2024.1.79.142

İLKİN CƏFƏRZADƏ
Bakı Dövlət Universiteti, magistr
E-mail: cefilkin@gmail.com

Giriş

Bir millətin gömrük sistemi onun daxili iqtisadiyyatı ilə qlobal bazar arasında həlledici əlaqə vasitəsi kimi çıxış edir. Zəngin iqtisadi fəaliyyət sistemində malik, Avropa ilə Asiyanın kəsişməsində strateji coğrafi mövqeyə malik ölkə olan Azərbaycan kontekstində onun gömrük proseslərinin səmərəliliyi hər şeydən üstündür. Azərbaycanın gömrük sisteminin təkmilləşdirilməsi, tarixi kontekst, müasir çağırışlar və ölkənin iqtisadi infrastrukturunun bu ayrılmaz komponentinin islahatı və modernləşdirilməsindən irəli gələn gözlənilən faydaların tədqiqi məhz Azərbaycanın gömrük sisteminin təkmilləşdirilməsinin araşdırılmasına gətirib çıxaracaqdır.

Azərbaycanın Gömrük Sisteminin Təkamül Tarixi

Azərbaycanda formal gömrük əməliyyatlarının qurulmasını onun İpək Yolu ticarət yolunun bir hissəsi olduğu qədim dövrlərə aid etmək olar. İpək Yolu boyunca ticarət inkişaf etdikcə gömrük postları malların daşınmasını idarə etmək və vergiləri toplamaq üçün mühüm nəzarət məntəqələri kimi meydana çıxdı. Bu ilkin gömrük sistemləri nəinki Azərbaycanla qonşu regionlar arasında ticarəti asanlaşdırdı, həm də mədəni mübadilə və biliklərin ötürülməsinə töhfə verdi.

Orta əsrlər dövründə Azərbaycan müxtəlif imperiyaların, o cümlədən Fars, Ərəb, Monqol və Osmanlı imperiyalarının yüksəlişini və süqutunu yaşamışdır. Hər bir fəth Azərbaycanın gömrük sistemində özünəməxsus nizam-intizam və adət-ənənələr əlavə edərək öz izini qoyub. Bu dövrlər gömrük çərçivəsində inzibati strukturların, tarif sistemlərinin, yığım mexanizmlərinin inkişafının şahidi olmuşdur [3, s.27].

XVIII-XIX əsrlərdə Rusiya imperiyasının Azərbaycana təsiri gömrük sistemində mühüm dəyişikliklərə səbəb oldu. Rusiya hakimiyyəti mərkəzləşdirilmiş fiskal idarəçiliyin yaradılması məqsədi ilə gömrük prosedurlarını yenidən nəzərdən keçirdi və standartlaşdırdı. Bu dövr həm də müasir gömrük postlarının yaradılmasının və Avropa bazarları ilə ticarəti təşviq etmək üçün daha səmərəli tarif strukturunun qəbul edilməsinin şahidi oldu.

Rusiya imperiyasının dağılmasından sonra Azərbaycan və qonşu dövlətlər Sovet İttifaqının bir hissəsi oldular. Bu dövrdə SSRİ öz sərhədləri daxilində ticarət fəaliyyətini tənzimləmək məqsədi daşıyan mərkəzləşdirilmiş gömrük sistemi tətbiq etdi. Lakin 1991-ci ildə Azərbaycanın müstəqillik əldə etməsi ilə ölkə yeni iqtisadi və siyasi reallıqlara uyğunlaşmaq üçün gömrük sistemini yenidən formalaşdırmaq məcburiyyətində qaldı [1, s.86].

Azərbaycan müstəqillik əldə etdikdən sonra beynəlxalq standartlara uyğunlaşdırmaq və qlobal iqtisadiyyata inteqrasiya etmək üçün gömrük sisteminin yenidən qurulmasına diqqət yetirib. Müasir texnologiyalar və beynəlxalq əməkdaşlıqla dəstəklənən hərtərəfli hüquqi və tənzimləyici islahatların həyata keçirilməsi bu səylərin önündə dayanıb.

Son illər Azərbaycan gömrük prosedurlarının sadələşdirilməsi, bürokratiyanın azaldılması və şəffaflığın artırılması sahəsində mühüm irəliləyişlər əldə edib. “Bir Pəncərə” sisteminin tətbiqi ticarət subyektlərinə tələb olunan bütün məlumat və sənədləri vahid elektron portal vasitəsilə təqdim etmək imkanı verməklə gömrük proseslərini sadələşdirib. Bu, təkcə səmərəliliyi artırır və xərcləri azaldır, həm də korrupsiya imkanlarını minimuma endirir. Bundan əlavə, Azərbaycan gömrük qanunvericiliyinin beynəlxalq standartlara, xüsusən də Ümumdünya Gömrük Təşkilatı (ÜGT) tərəfindən müəyyən edilmiş standartlara uyğunlaşdırılması üzərində işləyir. Bu səylər ticarəti asanlaşdırıb və ölkənin xarici investorlar üçün cəlbediciliyini artırıb [5, s.49].

Azərbaycanın gömrük sisteminin tarixi inkişafı ölkənin regionda əsas ticarət mərkəzi kimi rolunun sübutudur. Qədim dövrlərdən müxtəlif imperiyalar vasitəsilə müasir dövrə qədər gömrük sistemi dəyişən şəraitə uyğunlaşaraq ticarətin asanlaşdırılmasında və milli iqtisadiyyatın qorunmasında mühüm rol oynamışdır.

Bu gün Azərbaycanın müasir gömrük sistemi ölkənin iqtisadi artımın təşviqinə, xarici investisiyaların cəlb edilməsinə və qlobal ticarət şəbəkəsinə inteqrasiyasına sadıqlıyını təcəssüm etdirir. Azərbaycan texnoloji nailiyyətləri həyata keçirməklə və beynəlxalq standartlara uyğunlaşdırmaqla iyirmi birinci

əsrin çağırışlarına cavab verməyə qadir olan səmərəli, şəffaf və etibarlı gömrük çərçivəsi qurmağa davam edir [7, s.25].

Azərbaycan regional iqtisadi güc mərkəzi kimi mövqeyini möhkəmləndirməyə çalışarkən, onun gömrük sistemi, şübhəsiz ki, ticarətin asanlaşdırılmasında və beynəlxalq ictimaiyyətlə əlaqələrin qurulmasında mühüm rol oynayacaqdır.

Azərbaycanın gömrük sistemində son illər qabaqcıl beynəlxalq təcrübələrə uyğunlaşmaq və Ümumdünya Ticarət Təşkilatının (ÜTT) qaydalarına riayət olunmasını təmin etmək məqsədilə mühüm islahatlar aparılmışdır. Azərbaycan Dövlət Gömrük Komitəsi (DGK) gömrük əməliyyatlarına nəzarət, ticarət siyasətinin həyata keçirilməsi, malların və xidmətlərin transsərhəd keçidinin asanlaşdırılmasına cavabdehdir [2, s.58].

Təqdirəlayiq islahatlara baxmayaraq, Azərbaycanda gömrük sistemi hələ də müəyyən çətinliklərlə üzləşir. Bunlara aşağıdakılar daxildir:

1. Mürəkkəb prosedurlar: Çətin gömrük prosesləri və həddindən artıq sənədləşmə işləri inzibati gecikmələrə və biznes üçün əməliyyat xərclərinin artmasına səbəb ola bilər.

2. Korrupsiya: Gömrük sistemində korrupsiya halları şəffaflığın və səmərəliliyin təşviqi məqsədini poza bilər.

3. Məhdud avtomatlaşdırma: Əl emalına və sənədləşmə işinə etibar müasir texnologiyaların qəbuluna mane olur və sənədsiz fərdi mühitə keçidə mane olur.

4. Qaydaların ardıcıl olmayan tətbiqi: Azərbaycanın müxtəlif regionlarında gömrük qaydalarının ardıcıl olmayan tətbiqi çətinlik yarada və ticarət axınına mane ola bilər [4, s.102].

Cədvəl 1.

Azərbaycan gömrük sistemindəki çətinliklər və həlli yolları

Gömrük sistemindəki çətinliklər	Həlli yolları
Mürəkkəb prosedurlar	Prosedurların sadələşdirilməsi
Korrupsiya	Şəffaflığın və dürüstlüyün artırılması
Məhdud avtomatlaşdırma	Texnologiyaya sərmayə qoyulması
Qaydaların ardıcıl olmayan tətbiqi	Potensialın gücləndirilməsi

Mənbə: *İnternet resursları əsasında müəllif tərəfindən hazırlanmışdır.*

Bu problemləri həll etmək və Azərbaycanda gömrük sisteminin daha da təkmilləşdirilməsi üçün aşağıdakı tövsiyələr təklif olunur:

1. Prosedurların sadələşdirilməsi: Tələb olunan sənədlərin sayının azaldılması, proseslərin standartlaşdırılması və riskə əsaslanan yanaşmaların tətbiqi ilə gömrük prosedurlarının sadələşdirilməsi səmərəliliyi əhəmiyyətli dərəcədə artırma və əməliyyat xərclərini azalda bilər.

2. Şəffaflığın və dürüstlüyün artırılması: Gömrük idarəçiliyində şəffaflığın artırılması, təlim proqramları və texnologiyaların tətbiqi vasitəsilə korrupsiyaya qarşı mübarizə tədbirlərinin gücləndirilməsi korrupsiya təcrübələrinin aradan qaldırılmasında və treydlər arasında etimadın yaradılmasında mühüm rol oynaya bilər.

3. Texnologiyaya sərmayə qoyulması: Sənədləşməyə və əl müdaxilələrinə asılılığı azaltmaq üçün gömrük prosedurlarının avtomatlaşdırılması və rəqəmsallaşdırılmasını təkmilləşdirin. Güclü, inteqrasiya olunmuş elektron gömrük idarəetmə sisteminin tətbiqi real vaxt rejimində monitorinqi təmin edəcək, məlumatların dəqiqliyini artıracaq və risklərin səmərəli idarə edilməsini asanlaşdıracaq.

4. Potensialın gücləndirilməsi: Gömrük işçiləri üçün ən yaxşı beynəlxalq təcrübələr, gömrük qiymətləndirmə metodologiyaları və risklərin qiymətləndirilməsi üsulları haqqında məlumatlı olmaq üçün davamlı təlim və bacarıqların artırılması proqramları təmin edin. Bu, qaydaların ardıcıl tətbiqini təmin etməyə və gömrük işçilərinin təcrübəsini artırmağa kömək edərdi.

5. Tarif strukturunun sadələşdirilməsi: Şəffaf, proqnozlaşdırıla bilən və beynəlxalq normalara uyğun olmasını təmin etmək üçün mövcud tarif strukturunu qiymətləndirin. Sadələşdirilmiş tarif strukturunu ticarətin asanlaşdırılmasını təşviq edəcək, gözlənilməz nəticələri azaldacaq və ticarət maneələrini yumşaldacaq [6, s.123].

Azərbaycanın gömrük sistemi ölkə sərhədlərinin əsas keşikçisi rolunu oynayır, ölkəyə daxil olan və çıxan malların, nəqliyyat vasitələrinin və sərnişinlərin tənzimlənməsini və nəzarətini təmin edir. Onun əsas məqsədləri gömrük gəlirlərinin toplanması, ticarətin asanlaşdırılması və yerli sənayelərin haqsız rəqabətdən və qaçaqmalçılıqdan qorunmasıdır.

Azərbaycan gömrük sistemində gömrük prosedurlarının sadələşdirilməsi, sənədləşmə işlərinin azaldılması və ticarətin asanlaşdırılması üçün müasir

elektron üsullardan istifadə edilir. Elektron Məlumat Mübadiləsi (EDI) və Vahid Pəncərə sistemlərinin tətbiqi gömrük rəsmiləşdirilməsi proseslərini əhəmiyyətli dərəcədə sürətləndirib və bununla da treydlərin vaxtını və xərclərini azaldıb. Bu tədbirlər vasitəsilə Azərbaycan transsərhəd ticarətdə şəffaflığı, proqnozlaşdırıla bilənliyi və səmərəliliyi təşviq edir.

Azərbaycan beynəlxalq ticarət təcrübələrinə və Ümumdünya Ticarət Təşkilatı (ÜTT) və Müstəqil Dövlətlər Birliyi (MDB) kimi regional inteqrasiya təşəbbüsləri qarşısında götürdüyü öhdəliklərə uyğun olaraq vahid tarif strukturunu saxlayır. Gömrük orqanları gömrük nəzarətinə riskə əsaslanan yanaşma tətbiq etmişlər ki, bu da onlara öz resurslarını yüksək riskli mallara və konteynerlərə yönəltməyə imkan verir. Yerli bazarları və daxili sənayeləri qorumaq üçün Azərbaycan idxal kvotaları və lisenziya tələbləri kimi qeyri-tarif tədbirləri də tətbiq edir [8, s.95].

Azərbaycan Ümumdünya Gömrük Təşkilatının (ÜGT) Qiymətləndirmə Sazişinə əməl edərək idxal olunan malların gömrük dəyərinin müəyyən edilməsi üçün şəffaf və proqnozlaşdırıla bilən metodu müəyyən edir. Alternativ metodların tətbiq olunduğu xüsusi hallar istisna olmaqla, ölkə əməliyyat dəyəri və deduktiv dəyər kimi beynəlxalq səviyyədə tanınmış qiymətləndirmə üsullarından istifadə edir.

Azərbaycan ticarət əlaqələrini genişləndirmək və effektiv sərhəd nəzarətini təmin etmək üçün regional və beynəlxalq gömrük əməkdaşlığı təşəbbüslərində fəal iştirak edir. Ölkə gömrük sahəsində əməkdaşlıq və qarşılıqlı yardım, məlumat mübadiləsini, potensialın gücləndirilməsini və qabaqcıl təcrübələrin mübadiləsini təşviq edən çoxsaylı ikitərəfli və çoxtərəfli sazişlər bağlayıb. Bundan başqa, Azərbaycan regionda ticarətin və əlaqənin asanlaşdırılmasına yönəlmiş ÜGT, İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatı və TRACECA (Avropa-Qafqaz-Asiya Nəqliyyat Dəhlizi) Proqramının fəal üzvüdür.

Gömrük sistemini beynəlxalq standartlara daha da uyğunlaşdırmaq məqsədinə uyğun olaraq, Azərbaycan ticarətin səmərəliliyini artırmaq və inzibati maneələri azaltmaq üçün davamlı olaraq islahatlar həyata keçirir. Ölkə rəqəmsallaşdırma və avtomatlaşdırma təşəbbüslərini, o cümlədən risklərin idarə edilməsi sistemlərinin və elektron sərnişin bəyannaməsi proseslərinin tətbiqini getdikcə daha çox əhatə edir. Bundan əlavə, Azərbaycan Avrasiya İqtisadi İttifaqı çərçivəsində gömrük prosedurlarının uyğunlaşdırılması üzərində fəal işləyir və üzv ölkələr arasında ti-

carəti gücləndirir.

Azərbaycanın mövcud gömrük sistemi malların səmərəli dövriyyəsinin təmin edilməsində və iqtisadi artımın təmin edilməsində həlledici rol oynayır. Modernləşdirilmiş gömrük prosedurlarından istifadə etməklə, ticarətin asanlaşdırılması tədbirlərini tətbiq etməklə və beynəlxalq gömrük əməkdaşlığı təşəbbüslərində fəal iştirak etməklə Azərbaycan xarici investisiyaları cəlb etmək və beynəlxalq ticarət əlaqələrini gücləndirmək üçün biznes üçün əlverişli mühit yaradır. Ölkə islahatların həyata keçirilməsini davam etdirdikcə, gələcək illərdə də iqtisadiyyatının davamlı artımına töhfə verərək, gömrük sistemini daha da gücləndirməyə hazırdır.

Nəticə

Davam edən islahatlar və gömrük sisteminin modernləşdirilməsi öhdəliyi ilə Azərbaycan ticarətin asanlaşdırılması və biznes mühitinin yaxşılaşdırılması istiqamətində mühüm irəliləyişlər əldə edir. Prosedurları sadələşdirmək, texnologiyaya sərmayə qoymaq, şəffaflığı təşviq etmək və gömrük işçilərinin potensialını gücləndirməklə Azərbaycan gömrük sistemini daha da təkmilləşdirir və özünü xarici investisiya və ticarət üçün cəlbedici məkan kimi göstərə bilər. Daha səmərəli gömrük sistemi iqtisadi artımı dəstəkləyəcək, davamlı inkişafı təşviq edəcək və Azərbaycanın qlobal ticarət sistemində inteqrasiyasını gücləndirəcək.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI:

1. «Azərbaycan Respublikasının Gömrük Məcəlləsi». Bakı, — Qanun, 2012.
2. Nuriyev C.Q., Şəkəraliyev A.Ş., Əliyev A.Ə., Əhmədov S.T. "Gömrük ekspertizası". Bakı. "Qanun" – 2003.
3. Heydərov K.F., Əliyev A.Ə., Nuriyev C.Q., Mehdiyev S.M. Gömrük rəsmiləşdirilməsi. Dərslük. Bakı-2006
4. Şəkəraliyev A.Ş., "Dövlətin iqtisadi siyasəti, dayanıqlı və davamlı inkişafın təntənəsi". B., 2011
5. Бакаева О.Ю., Матвиенко Г.В. Таможенное право. Российская академия правосудия, 2009
6. Зведре, Е. К. Глобальная система таможенного контроля и международный кодекс поведения Москва. Журнал Таможни//. No 7. 2014. с. 18-25.
7. Фергюсон Н. Восхождение денег. М., 2010, с. 329.

XÜLASƏ

Gömrük sistemi beynəlxalq ticarətin genişləndirilməsində, sərhəd təhlükəsizliyinin təmin edilməsində və iqtisadi inkişafın təşviqində mühüm rol oynayır. Avropa və Asiyanın qovşağında yerləşən bir ölkə olan Azərbaycanın təmsalında onun gömrük sisteminin səmərəli işləməsi ticarətin asanlaşdırılması və iqtisadi artımın dəstəklənməsi baxımından mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Məqalədə məhz Azərbaycanda mövcud gömrük sistemi haqqında ümumi məlumat verilir və onun daha da təkmilləşdirilməsi üçün tövsiyələr göstərilir.

Açar sözlər: *mövcud gömrük sistemi, beynəlxalq ticarət, davamlı inkişaf, iqtisadi təhlükəsizlik*

Jafarzade Ilkin Jamaleddin
Baku State University
cefilkin@gmail.com

Improving the customs system of Azerbaijan
SUMMARY

The customs system plays an important role in expanding international trade, ensuring border security and promoting economic development. In the example of Azerbaijan, which is a country located at the junction of Europe and Asia, the efficient operation of its customs system is of great importance in terms of facilitating trade and supporting economic growth. The article will provide general information about the current customs system in Azerbaijan and will show recommendations for its further improvement.

Keywords: *current customs system, international trade, sustainable development, economic security*

Джафарзаде Илькин Джамаледдин
Бакинский Государственный Университет
cefilkin@gmail.com

Совершенствование таможенной системы
Азербайджана
РЕЗЮМЕ

Таможенная система играет важную роль в расширении международной торговли, обеспечении безопасности границ и содействии экономическому развитию. На примере Азербайджана, страны, расположенной на стыке Европы и Азии, эффективная работа его таможенной системы

имеет большое значение с точки зрения облегчения торговли и поддержки экономического роста. В статье будет представлена общая информация о существующей таможенной системе в Азербайджане и показаны рекомендации по ее дальнейшему совершенствованию.

Ключевые слова: *действующая таможенная система, международная торговля, устойчивое развитие, экономическая безопасность.*